

Branka Kovačević
Alfa BK univerzitet – Fakultet za strane jezike
branka.kovacevic@alfa.edu.rs

ŽENSKO ISKUSTVO I ODNOS PREMA STVARNOSTI U ROMANU ŽIVOTI DEVOJAKA I ŽENA

Apstrakt: U ovom radu bavimo se pitanjem ženskog iskustva i odnosa prema stvarnosti glavne junakinje jedinog romana poznate kanadske književnice, Alis Manro, pod nazivom *Životi devojaka i žena*. Identitet i stvarnost nisu fiksni pojmovi u delima ove kanadske književnice. U stvari, ona predstavlja bezbroj stvarnosti dok se „životi devojaka i žena” istražuju kroz perspektive drugih likova i kroz razne, često kontradiktorne, slike o sebi. Ovi identiteti mogu se transformisati u okviru svake naredne priče i sticanjem životnog iskustva. Čitaocu se ne pruža jedna objektivna stvarnost, već se naglasak stavlja na „unutrašnje, lične verzije istine”. Stvarnost, na taj način, biva (re)konstuisana iz nepouzdanog sećanja, stvarajući novu individualnu istinu, ili legendu, koja će biti od veće važnosti, a pitanje iluzija i stvarnosti preusmerava se na pitanje umetnosti u sprezi sa životom.

Кljučне речи: žensko iskustvo, identitet, stvarnost, istina, umetnost.

Abstract: In this paper, we deal with the question of female experience and relation to reality from the perspective of the main heroine of the only novel by the famous Canadian writer, Alice Munro, entitled *Lives of Girls and Women*. Identity and reality are not fixed concepts in the works of this Canadian writer. In fact, this novel represents countless realities as “the lives of girls and women” are explored through the perspectives of other characters and through various, often contradictory, self-images. These identities can be transformed within each subsequent story and by gaining life experience. The reader is not given an objective reality, but the emphasis is on “internal, personal versions of the truth.” Thus, reality is (re)constructed from unreliable memory, creating a new individual truth, or legend, which will be of greater importance, and the question of illusions and reality is redirected to the question of art in conjunction with life.

Keywords: female experience, identity, reality, truth, art.

1. U potrazi za identitetom „Drugosti”

Kao svedok rodne segregacije i „fascinirana teksturom proživljenog iskustva”¹, kanadska spisateljica, Alis Manro (Alice Munro), donosi priče o životima

¹ Janice Flamingo, “Regionalism and Urbanism”, *The Cambridge Companion to Canadian Literature* (Ed. Eva Marie-Kröller), Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 250.

žena koje žive u nepovoljnim uslovima u patrijahalnom okruženju. Srećom, obdarena snažnim umom, uporna i nadahnut, ova autorka je uspela da prevaziđe stereotipe koji su vladali u takvoj sredini i da svojim talentom za pisanje izbegne sudbinu da bude bačena u isti kalup kao i ostale žene. Kako je i sama izjavila: „Tokom pedesetih godina, živela sam u studentskom domu u predgrađu, imala bebe, a bavljenje pisanjem nije bilo prihvatljivo za devojkicu ili ženu u to vreme. Međutim, nikada mi nije palo na pamet da prestanem sa tim”.²

Njene junakinje opisane su kao „subjekti” čije ponašanje i životne obrasce oblikuju ono što Džudit Batler (Judith Butler), pozivajući se na mišljenje Mišela Fukoa, naziva „patrijahalni juridički pojmovi moći i njeni mehanizmi”³, a koji uređuju politički život posve negativno – preko ograničenja, zabrane, regulative i nadzora. Coral En Hauels (Coral Ann Howalls) ističe da „Manro nije feministička teoretičarka, iako se u radovima Lus Irigaraj i Rosi Bredjoti iznose neke zanimljive perspektive kroz koje se može tumačiti njena proza”.⁴ Međutim, teorijski stavovi pomenute teoretičarke feminizma, Džudit Batler, povezani sa socijalnom konstrukcijom ženskog identiteta, takođe nam mogu ponuditi zanimljivo gledište sa kojeg se može analizirati prozno stvaralaštvo Alis Manro, ali i pomoći u razumevanju konvencionalnih predstava žena u patrijarhalnom društvu.

U svom kritičkom eseju pod nazivom „Subjekti pola, roda, žudnje” (“Subjects of Sex, Gender, Desire”), objavljenom u knjizi *Nevolja sa rodom: feminizam i subverzija identiteta* (*Gender Trouble: Feminism and the subversion of Identity*, 1990), Batler postavlja centralno pitanje – „kako se subjekti konstruišu i oblikuju”?⁵ Ona posmatra subjekte kao „diskurzivne formacije jezičkih prilika”⁶, te iznosi stav prema kome se proces identifikacije i uspostavljanja pripadnosti odvija putem pripisivanja značenja. Istražujući problem koji se bavi pitanjem da li će rod ili pol biti fiksiran ili slobodan, Batler dolazi do zaključka da to zavisi od diskursa „koji nastoji da postavi određene granice analizi i da čuva određena načela humanizma kao pretpostavke svake analize roda”.⁷ Kao potvrdu svoje teze, Batler ističe da „granice diskurzivne rodne analize pretpostavljaju i unapred

² Coral Ann Howalls, *Alice Munro*. Manchester and New York, Manchester University Press, 1998, p. 2.

(“All through the 50s I was living in a dormitory suburb, having babies, and writing wasn’t part of the accepted thing for a girl or a woman to do at that time either, but it never occurred to me that I should stop”).

Svi prevodi citata sa engleskog delo su autorke ovog rada.

³ Džudit Batler, *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adriana Zaharijević, Loznica, Karpos, 2010, str. 18.

⁴ Coral Ann Howalls, *Alice Munro*, Manchester and New York, Manchester University Press, 1998, p. 6.

⁵ Džudit Batler, *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adriana Zaharijević, Loznica, Karpos, 2010, str. 22.

⁶ Džudit Batler, *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adriana Zaharijević, Loznica, Karpos, 2010, str. 23.

⁷ Isto, str. 22.

prilagođavaju mogućnosti zamislivih i ostvarivih konfiguracija u kulturi”.⁸ To ne podrazumeva da je bilo koja ili da su sve rodne mogućnosti otvorene, već da granice analize postavljaju ograničenja na diskurzivno uslovljena iskustva. „Te granice”, navodi Batler, „su uvek postavljene u hegemonijskom kulturnom diskursu koji se zasniva na binarnim strukturama koje izgledaju kao jezik univerzalne racionalnosti, pa, stoga, prisila postaje ugrađena u ono što jezik konstruiše kao zamislivo područje roda”⁹. Stoga je identitet za Džudit Batler fluidan, nestabilan, heterogen i promenljiv.

Džudit Batler razlaže svoju tezu iznoseći tumačenja dveju značajnih francuskih feminističkih filozofkinja i teoretičarki – Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir) i Lus Irigaraj (Luce Irigaray). Prema mišljenju Simon de Bovoar, žena u patrijarhalnom sistemu ima status „Drugosti”, odnosno da je „[...] muškarac norma, zakon i model, žena je otklon od norme, izmena zakona i kopija modela [...]”¹⁰, kao i da se maskulinitet tretira kao nešto što je poželjno i čemu su na raspolaganju svi društveni resursi, dok se femininost izjednačava sa nepoželjnošću i pasivnošću. U takvom sistemu, telo postaje samo pasivni primalac kulturnog izraza i pol se, prema tome, oblikuje kao socijalna konstrukcija. Prema Batler, za de Bovoar „žensko telo postaje označeno unutar maskulinističkog diskursa, dok muško telo u svojoj povezanosti sa univerzalnim ostaje neobeleženo”.¹¹

S druge strane, Batler navodi tvrdnju Lus Irigaraj prema kojoj se i „označitelj” i „označeni” održavaju u okviru maskulinističkog načina označavanja, te pojam „žena” ostaje *nepredočiv* i *neizreciv* iz razloga što se i sam jezik zasniva na maskulinitetu.¹² Na ovaj način, kako primećuje Adrijana Zaharijević, „normativna razlika među muškarcima i ženama opstaje zbog društvene strukture koja žene sistematično ostavlja u inferiornijem položaju, ali i zbog pristanka žena na nametnutu *Drugost*”.¹³ Kao posledica toga, u postojećim kulturnim uslovima, politička vidljivost žena nije mogla da naiđe na podsticaj i „ženski životi su ili pogrešno predstavljeni, ili uopšte nisu bili predstavljeni”¹⁴, a biološki pol postaje dostupan uvek samo preko kulturnih simbolizacija. Batler tvrdi da dijalektika tela i uma (na koju se odnosi i teza koju zastupa Bovoar) podržava političku i psihičku podređenost i hijerarhiju, jer je um povezan sa muškošću, a telo sa ženstvenošću i pledira da se preispita ova razlika u odnosu na implicitnu hijerarhiju polova¹⁵.

⁸ *Isto*.

⁹ *Isto*.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ *Isto*.

¹² *Isto*, str. 24.

¹³ Adrijana Zaharijević, „Kratka istorija sporova: Šta je feminizam,” u: *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Adrijana Zaharijević (ur.), Heinrich Böll Stiftung, Beograd, str. 418–419.

¹⁴ Videti u: Džudit Batler, *Nevolje s rodnom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adrijana Zaharijević, Loznica, Karpos, 2010, str. 26.

¹⁵ *Isto*, str. 27.

Kao reakcija na totalizirajuće mere mnogih feministkinja, Džudit Batler zastupa mišljenje da se one vraćaju istoj sistematizaciji kao i njihovi muški neistomišljenici. Umesto što pokušavaju da formiraju „lažno” jedinstvo žena i da ponovo uspostave opresivnu dijalektiku, feministkinje bi trebalo da prihvate mnoštvo kulturnih, socijalnih i političkih preseka i da ponude drugačiji, nedijalektički pogled na rod. Batler dovodi u pitanje naizgled suštinsku ideju jedinstva kao osnove za političko delovanje i preispituje potrebu za stvaranjem koalicije žena koja će biti izgrađena na kontradikcijama, fragmentaciji i nekompletnosti koje su postavljene kao normativni ideal.¹⁶

Alis Manro izražava slične ideje i tvrdnje u svojoj prozi, pa tako možemo primetiti da se većina ženskih protagonista u njenom stvaralaštvu pojavljuje kao kontrolisana, regulisana i formirana pod kulturnom prinudom. Ženski likovi koje ova autorka stvara nisu u stanju da žive onako kako bi zaista želele, jer im patrijarhalni sistem, preko svojih institucija moći, nameće ustaljene obrasce ponašanja od detinjstva i rane mladosti. No, ipak, se njihove priče mogu uzeti kao „opomena” mlađoj generaciji žena, kao što je to slučaj i u romanu *Životi žena i devojaka* (*Lives of Girls and Women*, 1971)¹⁷ koji je i predmet ovog istraživanja.

2. Žensko iskustvo u romanu *Životi devojaka i žena*

Glavne junakinje romana *Životi devojaka i žena* odbijaju da prihvate stereotipne rodne predrasude i da se povinuju pravilima i očekivanjima patrijarhata. Pre nego što dublje uronimo u analizu razumevanja identiteta i poimanja stvarnosti ženskih likova u ovom romanu, moramo spomenuti da su u drugoj polovini dvadesetog veka, kanadske spisateljice bile zabrinute zbog „izlaganja politici moći roda u heteroseksualnim odnosima i bile su usmerene na potragu da otkriju svoj identitet pronalaženjem ženskih glasova i povratkom svojih prava nad sopstvenim telima”.¹⁸ Pored Alis Manro, najuticajnije spisateljice koje su se borile protiv tišine, pokušavajući da skrenu pažnju na neravnotežnost polova, socijalnu konstrukciju ženskog identiteta i težak položaj u kome su se nalazile spisateljice, bile su i jesu: Margaret Lorens (Margaret Lawrence), Kerol Šilds (Carol Shields) i Margaret Etvud (Margaret Atwood).

U svom kritičkom eseju, „Potraga za tradicijom u savremenoj kanadskoj književnosti” (“The Quest for Tradition in Contemporary Canadian Fiction”, 2011), Radmila Nastić sumira ključne elemente u njihovom pisanju, tvrdeći

¹⁶ Isto.

¹⁷ Prvo izdanje na engleskom jeziku: Alice Munro, *Lives of Girls and Women*, Toronto, McGraw-Hill Ryerson Limited, 1971. Citati u radu navedeni su prema srpskom izdanju: Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Zrenjanin, Agora, 2010.

¹⁸ Coral Ann Howalls, “Writing by Women,” *The Cambridge Companion to Canadian Literature*, Ed. Eva-Marie Kröller, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 197.

(“with exposing the power politics of gender in heterosexual relations and with women’s quests to discover their individual identities by finding their voices and reclaiming their rights over their own bodies”).

da romani žena pisaca „često u procesu obrću konvencionalne prototipove *ženstvenosti* ili osporavaju muške kodove etalonskih priča o *ritualu prolaska*. Ova potraga često otkriva da je matrilinealno nasleđe podjednako važno kao i patrilinealno”.¹⁹ Tako i većina heroína u delima Alis Manro pokušava da pronade način da se izbavi iz tradicionalnih društvenih obrazaca i stereotipnog etiketiranja, ali neke od njih nisu svesne svog „nezakonitog lišavanja slobode” od nametnutih društvenih normi.

U romanu *Životi devojaka i žena* susrećemo se sa dve generacije žena, gde starija pripadnica ženskog pola (majka Del Džordan, Ada) svojim postupcima i iskustvom (ne)svesno utiče na viđenja i životne izbore svoje kćerke, te na taj način preoblikuje kulturološko-politički obrazac stereotipa i marginalizacije.²⁰ S tim u vezi, Maja Ćuk u svojoj studiji „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro” (2015) iznosi stav da „kultura ohrabruje i očekuje da se žena prikaže kao inferiorno i pasivno biće, dužno da suzbije sopstvene unutrašnje impulse i ideale, kao i da se u potpunosti podredi merilima patrijarhalnih institucija, kako ne bi bila osuđivana”.²¹ Ćuk sumira zaključke koje je iznela Kejt Milet (Kate Millet), a koja pravi razliku između „muških” i „ženskih” ličnih osobina, te navodi da su te osobine „kulturološki podržavane kroz odgajanje, ishranu i vežbe”, a potom oblikovane zahvaljujući „prihvatanju sistema vrednosti koji nije biološki”, i umetnute u glavnu instituciju preko koje se patrijarhat ostvaruje, odnosno preko porodice.²²

Ova pomenuta stanovišta, koja se tiču stereotipnih karakterizacija polova, a koja otežavaju živote ženama, stalno su prisutna u romanu *Životi devojaka i žena*, ali i u drugim pričama ove poznate kanadske spisateljice. U svom eseju „Džulijeta i Hulijeta – kanadsko iskustvo u španskom kulturnom kontekstu” (2019), Tomislava T. Đorđević primećuje da:

Njeni likovi, posebno ženski, često život provode u nekoj vrsti zatočeništva, sputani okolnostima, ali i sopstvenim (ne)delanjem, neretko pokušavajući da se distanciraju od sopstvenog života. Iako dane provode u čežnji za begom od klaustrofobične atmosfere svojih zagušljivih života, kada im se pruži prilika za tako nešto, deluje kao da se svim silama trude da se što pre vrate među te nevidljive, ali dobro

¹⁹ Radmila Nastić, “The Quest for Tradition in Contemporary Canadian Fiction”. *Reči: Journal for Linguistics, Literature and Culturology*, ed. Nataša Filipović, Year III, No. 4, Belgrade, Faculty of Foreign Languages, Alfa University, 2011, str. 105.

(“often invert conventional prototypes of ‘femininity’ in the process, or challenge the male codes of the standard ‘ritual-of-passage’ story. The quest frequently discovers that matrilineal heritage is at least as important as the patrilineal one”).

²⁰ Maja Ćuk, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro”, *Kultura*, br. 149, 2015, str. 73.

²¹ *Isto*.

²² *Isto*, str. 74.

poznate zatvorske zidine. Odnosi među likovima su uglavnom hladni, lišeni empatije, i opterećeni mentalitetom učmale provincijske sredine²³.

Ono što većinu čitalaca privlači prozi Alis Manro jeste njena težnja ka otvorenim istraživanjima načina viđenja i razumevanja stvarnosti. I možda se najupečatljivija karakteristika koja ujedinjuje brojne zbirke priča ove autorke nalazi u njenom upornom izbegavanju usamljene i jedinstvene vizije. Umesto toga, ona nudi mnoštvo načina da se sagleda svet, nakratko osvetljavajući perspektive različitih likova i time skrećući pažnju na proces subjektivnog konstruisanja značenja i borbu protiv onoga što je tajanstveno, uznemirujuće i neobjašnjivo u životima likova koje predstavlja u svojim delima.

Ketrin Mejberi (Katherine Mayberry) primećuje da se većina ženskih likova koje stvara Alis Manro služi pamćenjem i pripovedanjem kako bi uredile prošlo iskustvo i ponovo akumulirale to proživljeno iskustvo u hronološkom okviru. Iz ovog razloga, većina ženskih likova u pričama Alis Manro služi se pamćenjem i pripovedanjem ne bi li uredile prošlo iskustvo i ponovo akumulirale to proživljeno iskustvo u hronološkom okviru. Na osnovu toga, Mejberi zaključuje da ženski likovi u prozi Alis Manro pokušavaju da spoznaju svoje iskustvo tako što će ga ponovo proživeti, a to je nešto što samo jezik može da dozvoli.²⁴

Vremenom, osećaj neobjašnjive prirode stvarnosti postajao je sve jači u njenom stvaralaštvu, jer Alis Manro sve više udaljava svoje priče od bilo kakvog osećaja urednog i krajnjeg zaključka. Takođe, tokom njene bogate karijere, uočljivo je da njeno predstavljanje identiteta i ženskog iskustva postaje složenije, s obzirom na to da veliku pažnju poklanja elementu *samoostvarenja*.²⁵ Likovi u njenim pričama preoblikuju svoju prošlost u legende i nastoje da se pomire sa neizbežnim uticajem porodice na formiranje njihovog *sopstva* u svetu. Ova fascinacija pojmovima stvarnosti, identiteta i životnog iskustva posebno je usredređena na živote žena koje su neprestano u prvom planu u fikciji Alis Manro.

3. Lične verzije istine

Identitet i stvarnost nisu fiksni pojmovi u delima ove kanadske književnice. U stvari, ona predstavlja bezbroj stvarnosti dok se „životi devojaka i žena” istražuju kroz perspektive drugih likova i kroz razne, često kontradiktorne, slike o sebi. Ovi identiteti mogu se transformisati u okviru svake naredne priče i sticanjem životnog iskustva. Čitaocu se ne pruža jedna objektivna stvarnost, već

²³ Tomislava Đorđević, „Džulijeta i Hulijeta – kanadsko iskustvo u španskom kulturnom kontekstu”. *Anali Filološkog fakulteta*, 31 (2), Januar 2019, str. 324.

²⁴ Katherine J. Mayberry, “Every Last Thing...Everlasting: Alice Munro and the Limits of Narrative”, *Bloom’s Modern Critical Views: Alice Munro*, New York, Infobase Publishing, 2009, p. 37.

²⁵ Jill Varley, “Not Real but True: Evolution in Form and Theme in Alice Munro’s Lives of Girls and Women, The Progress of Love, and Open Secrets”. [Thesis] Concordia University, Montreal, Quebec, Canada, 1997, p. 2.

se naglasak stavlja na „unutrašnje, lične verzije istine”²⁶. Stvarnost, na taj način, biva (re)konstruisana iz nepouzdanog sećanja, stvarajući novu individualnu istinu, ili legendu, koja će biti od veće važnosti²⁷. Tako primjećujemo da u pričama Alis Manro postoji veliki broj „priča u pričama”, jer sami likovi nude svoje verzije stvarnosti. Oni uređuju, revidiraju i uobličavaju svoj život kako bi zaštitili ono što trenutno smatraju „istinitim”.

Roman *Životi devojaka i žena* sastoji se iz serije povezanih kratkih priča o životu Del Džordan, dok radnja prati iskustvo odrastanja ove mlade devojkice u ruralnom Ontariju, u okruženju u kojem vladaju patrijarhalne norme ponašanja. Alis Manro sažima stvarnost mlade Del retrospektivnim znanjem starije i iskusnije Del. Unutar ovih hronoloških, ali na neki način labavo povezanih priča o adolescenciji, Manro suptilno ističe trenutke od naročite važnosti za Del, a koja svojim preispitivanjem identiteta pokušava da odbaci određene društveno nametnute uloge. Na njen otpor utiču stvarnost i njeno sagledavanje ljudi oko nje, jer i oni, poput Del, stvaraju lične legende u svojim potragama za smislom. Znatiželja glavne junakinje, Del, da sazna kako svet odraslih funkcioniše, kao i potreba da stekne uvid u razloge i motivaciju njihovih postupaka, omogućava nam da roman *Životi devojaka i žena* doživimo kao „roman razvoja” ili kao „roman buđenja” što je termin koji je uvela Suzan Rosovski (Susan J. Rosowski), a na koju se poziva Hristina Gajović u svojoj studiji „*Stakleno zvono* Silvije Plat kao ženski obrazovni roman” (2017). Gajović ističe da je razlika između muškog i ženskog modela romana u tome što je put muškog junaka uglavnom spoljašnji, on se samoostvaruje kroz integraciju, dok je put junakinje „romana o buđenju” više unutrašnje iskustvo – ona unutrašnjim porivima stiže do samospoznaje i prepoznaje da je život žene težak ili često nemoguć²⁸, kao što to spoznaje i glavna junakinja romana *Životi devojaka i žena*.²⁹

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Hristina Gajović, „Stakleno zvono Silvije Plat kao ženski obrazovni roman”, *Genero*, br. 21, 2017, str. 92.

²⁹ Najupečatljivija karakteristika u strukturi ovog romana jeste njen umetnički oblik u vidu zbirke priča, a ne u standardnoj formi romana. Sama Alis Manro je u jednom intervjuu iz 1982. godine objasnila svoj proces pisanja:

„Volim da posmatram živote ljudi kako godine promiču, bez kontinuiteta. Kao da te živote hvatate na fotografijama. I sviđa mi se način na koji se ljudi odnose prema onome što su bili ranije... Dogodi se nešto (u prazninama između scena), o čemu ne možemo znati. I o čemu ni ta osoba ne može znati. Mislim da me zato ne privlači pisanje romana, jer ne vidim da se ljudi razvijaju i da nekuda stižu. Vidim samo ljude koji žive u „oblescima”. S vremena na vreme. I to je nešto čega postajete svesni kako prelazite u srednje godine. Pre toga, zaista nemate dovoljno životnog iskustva. Ali upoznajete ljude koji su imali jednu narav pre deset godina, a koji su danas posve drugačiji. Možda će vam ta osoba ispričati priču o tome kakva je bila pre deset godina, a što će se razlikovati od onoga kako ste vi tu osobu doživljavali. Nijedna od ovih priča naizgled neće biti povezana. A sve su to naše stvarnosti. Tako dobijate stvarnost koju svaka osoba donosi pričajući svoju priču o sebi. A tu je i stvarnost koju doživljavate posmatrajući određenu osobu kao jednog od likova u vašem životu. A tu je još i Bog zna šta”. Videti u: Jill Varley, “Not Real but True: Evolution in Form and Theme in Alice Munro’s

Proces Delinog odrastanja i sazrevanja prikazan je epizodično. U prve tri priče, Del je prikazana kao devojčica koja je tu postavljena više kao posmatrač nego kao centralni učesnik. Ona uzima na sebe ulogu glavnog pripovedača koji oblikuje događaje, ali je uključena u radnju romana kao deo grupe i njene priče se fokusiraju na priče drugih junaka.

U prvoj priči, „Flets putu” (“The Flets Road”), Del govori o svom odrastanju, na farmi lisica sa svojim roditeljima i bratom Ovenom. Del i njena porodica su svedoci dogovorenog braka između uja Benija i Madlene. Uja Beni, „koji i nije bio njihov „uja”, neženja od trideset i sedam godina, veoma je nestrpljiv da upozna devojku kojom bi se oženio i zato odlazi iz Džubilija u mesto u kojem ona živi, gde saznaje da Madlena ima svega sedamnaest godina i da ima ćerku, Dajanu, koja ima deset meseci. Madlena je puna agresivnosti i ona ne želi nikoga blizu svoje kuće. Kada Del jednom prilikom poželi da poseti ujka Benija, ona je tera od kuće. Kasnije Madlena nestaje sa Dajanom, a Beni kreće u potragu za njima u Toronto, zabrinut, prvenstveno, za bezbednost deteta, s obzirom na to da je još ranije primetio modrice po Dajaninim nogama, a za koje tvrdi da su nastale kao posledica Madleninog zlostavljanja deteta. U ovoj priči, Del se identifikuje sa ostalim članovima svoje porodice i priču priča u prvom licu množine. Takođe, metaforično, Del izražava sopstveni ambivalentan odnos prema ovom mestu i već na ovom mestu možemo uočiti da je njen osećaj socijalne otuđenosti dubok. U isto vreme, „Flets put” služi i kao metafora za zaostali i necivilizovani svet. Tako Delina majka uporno u svojim mislima pokušava da pobegne iz ove sredine. Ovo mesto je za nju poslednje mesto za život i uvek bi, kada bi je ljudi pitali gde živi, odgovarala: „na kraju Flets puta, kao da je to bilo uopšte važno”³⁰. Da ovo mesto predstavlja prostor izolacije, kao i naličje primitivne zajednice, postaće nam još očiglednije kada uja Beni odlazi po Madlenu i Dajanu u Toronto i kada se izgubi među fabrikama, slepim ulicama, skladištima, okružen otpadom u ogromnoj metropoli, zbog čega, razočaran, odustaje od dalje potrage za njima.

Lives of Girls and Women, The Progress of Love, and Open Secrets”. [Thesis] Concordia University, Montreal, Quebec, Canada, 1997, p. 2.

(“I like looking at people’s lives over a number of years, without continuity. Like catching them in snapshots. And I like the way people relate, or don’t relate to the people they were earlier ... Something happens (in the gaps between the scenes) that you can’t know about. And that the person themselves doesn’t know about. I think this is why I’m not drawn to writing novels. Because I don’t see that people develop and arrive somewhere. I just see people living in flashes. From time to time. And this is something you do become aware of as you go into middle age. Before that, you really haven’t got enough time experience. But you meet people who were a certain kind of character ten years ago and they’re someone completely different today. They may tell you a story of what their He was like ten years ago that is different from what you saw at the time. None of these stories will seem to connect. There are all these realities. The reality a person presents in the narrative we all tell about our own lives. And there’s the reality that you observe in the person as a character in your life. And then there’s God knows what else”).

³⁰ Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010, str. 12.

U priči „Naslednici živog tela” (“Heirs of the Living Body”), Del i dalje istražuje svoj identitet kao član porodice, s tim što je njena pažnja sada usmerena na članove šire porodice sa očeve strane. Deda-stric Krejg je službenik i lokalni istoričar koji se bavi istorijom ove oblasti, a kod koga Del primećuje negativnu stranu patrijarhalnog sistema, jer ju je smatrao „hirovitom i glupom”³¹, iako ona uopšte nije takva. Tetka Elspet i tetica Grejs, takođe, često usmeno prenose istoriju regiona i naroda, dopunjavajući jedna drugu i udeljujući jedna drugoj komplimente, što Del privlači posebnu pažnju. Međutim, one se istorijom bave na način koji je manje bitan od načina na koji stric Krejg iznosi istorijske podatke, jer u patrijarhalnoj sredini samo muškarci imaju prava da iznose istorijske činjenice. Del u ovoj priči primećuje da svaki nalet ambicije izaziva uznemirenost u ljudima koji žive u Džubiliju. Oni se plaše da će biti ismejani, cene samo ljude koji žive na selu i opiru se bilo čemu što utire put novim načinima sagledavanja stvarnosti, kao što je širenje vidika putem obrazovanja. Prema mišljenju Maje Ćuk, u ovom romanu „na Del od najranijeg detinjstva imaju uticaja njene baba tetke Elspet i Grejs, čije delanje se dovodi u vezu sa tvrđenjem Miletove da se u patrijarhatu u okviru klase radi na okretanju žena jedne protiv drugih”³², što je приметно i iz njihovog ophođenja prema Delinoj majci, Adi.

Na kraju ove priče, primećujemo da Del ne ceni mnogo nasleđe strica Krejga i njegov pokušaj da ostavi trajni trag kao pisac lokalne istorije. Ona ne želi da rukopis strica Krejga stoji sa stvarima koje je ona napisala, jer joj je izgledao „tako mrtvački, tako težak, i dosadan i beskoristan, pa mi je palo na pamet da bi mogao da umrtvi i moje stvari i ubaksuzira me. Odnela sam ga dole u podrum i ostavila u jednoj kartonskoj kutiji”³³. Iz ove scene promalja Delina intuitivna spoznaja da je njen konačni cilj da nadmaši generaciju kojoj pripada stric Krejg i da uloži sve napore kako bi postala bolji pisac od te prethodne generacije.

Život Deline majke, Ade, glavna je tema treće priče, „Princeza Ida” (“Princess Ida”). Ada Morison prodaje enciklopedije od vrata do vrata, što nam dočarava njenu racionalnost, nezavisnost i upućuje na njenu pokretljivost. Njene napore da okrug opremi enciklopedijama i da širi znanje od kuće do kuće, okruženje smatra ekscentričnim, pa se čak i Del oseća posramljenom posmatrajući majku kako je ljudi odbijaju kada im pokuca na vrata. Međutim, ovo je samo još jedan od suptilnih načina na koji se Alis Manro suprotstavlja konvencionalnim idejama i, stoga, Adin lik predstavlja kao žrtvu ruralnog društva u kojem dominiraju muškarci.

Svojim uticajem na kćerku, Ada je uspela da u Del izazove zgražavanje nad potcenjivačkim odnosom patrijarhalne ideologije koja bi je, u suprotnom, pretvorila u još jednu devojkicu kojoj je cilj da se uda i bavi trivijalnim poslovima. I upravo će, zahvaljujući Adi, Del postati jedna od protagonistkinja koja „ozna-

³¹ Isto, str. 37.

³² Maja Ćuk, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro. Časopis Kultura, br. 149, 2015, str. 79.

³³ Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010, str. 62.

čava nove pozicije sa kojih se govori”, kako Coral En Hauels opisuje doprinos junakinja feminističkim idejama.³⁴

Sledeće dve priče imaju posve drugačiju funkciju u pogledu ukupne strukture romana *Životi devojaka i žena*. U njima, Del opisuje dve vrlo različite vrste grupnih rituala: istraživanje vlastite vere, i njeno učešće u školskoj opereti koja za Del ima posebno značenje.

U priči „Doba vere” (“Age of Faith”), Del je stara 12 godina i, u skladu sa adolescentskim ponašanjem, ona počinje da preispituje svoj odnos prema Bogu i religiji. Odnos prema Bogu mogao bi simbolično da se protumači i kao odnos prema patrijarhalnom uređenju. U gradićima ruralnih oblasti Kanade, rutinski odlasci u crkvu predstavljali su uobičajenu stvar, koja, između ostalog, simbolizuje i nit koja deli one koje imaju i one koje nemaju, odnosno koja oslikava raskol između bogatih i siromašnih stanovnika. Jednog dana, na Veliki petak, Del izjavljuje kako će otići u crkvu, a njena majka uviđa da se ne radi o Ujedinjenoj crkvi kojoj su oni formalno pripadali, jer oni nemaju službu petkom, već da Del odlazi u Anglističku crkvu, te nam Del prenosi: „Moja majka je morala da se spusti na stepenice. Uputila mi je ispitivački, bleđi, očajnički pogled, isti kao godinu dana ranije kada je u mojoj svaštari pronašla Naomin crtež na kome je bila debela, gola ženturača”.³⁵ Delina majka, „izlečena od religije”, reaguje opaskom da „hrišćanska vera u Boga koji traži od Isusa da umre razapet na krstu je varvarska kao i astečko prinošenje žrtvi”.³⁶

I sama Del, posle odlaska u crkvu, primećuje mnoge nedostatke i nelogičnosti u poimanju vere, te govori: „Propoved je na mene ostavila loš utisak. Bila sam zbunjena i željna da se raspravljam. Čak me je, iako nisam smela da priznam, naterala da se zbog načina na koji je Njegova savršenost bez prestanka naglašavana, gnušam samog Hrista”.³⁷ Del, kao starija sestra, ima potrebu da uputi svog brata Ovena na temu religije. Međutim, kasnije će zbog toga osećati krivicu, i to nakon što ubedi brata da molitvom može promeniti budućnost, ne razumevajući da religija, zapravo, predstavlja verovanje bez konkretnih dokaza. Oven se molio za život svog psa Majora. Bezuspešno. Del je, bez obzira na svoje molitve koje su se odnosile na banalne stvari (poput molitve da izbegne zadatke iz šivenja u školi), osetila ogorčenost jer se radilo o molitvi njenog brata za život drugog bića do kog je njemu bilo stalo. Tako nas Alis Manro upoznaje sa načinom formiranja identiteta pojednica kroz religiju, ali i kako ona u priličnoj meri može da zbuni decu.

U sledećoj priči, „Promene i obredi” (“Changes and Ceremonies”), Del po prvi put počinje da razmišlja o seksu, i to u momentu kada počinju da je obuzi-

³⁴ Coral Ann Howalls, *Alice Munro*. Manchester and New York, Manchester University Press, 1998, p. 4.

³⁵ Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010, str. 117.

³⁶ *Isto*.

³⁷ *Isto*, str. 121.

maju osećanja prema momku iz razreda, Frenku Velsu. Česta tema razgovora nje i njene prijateljice, Naomi, je upravo seks. Naomi objašnjava Del da po pitanju seksa devojkice imaju veću odgovornost iz razloga što se ženski polni organi nalaze unutra, a muški spolja. Iz tog razloga, prema mišljenju Naomine majke, devojkice su u stanju da bolje kontrolišu svoje nagone, za razliku od dečaka koji nisu u mogućnosti da na taj način pomognu sebi. Naomi se slaže sa svojom majkom, prihvatajući tu teoriju u skladu sa aktuelnim hegemonijskim redom i, naravno, svojim mestom žene u njemu.

U ovoj priči, Del oštro osuđuje viđenje svog vremena i svoje sredine, sažeto u tekstu jednog američkog psihijatra:

On je pisao da se razlika između muškog i ženskog načina razmišljanja može lako ilustrovati tako što ćemo zamisliti dečaka i devojkicu koji sede na klupi u parku i gledaju pun mesec. Dečak će razmišljati o svemiru, o njegovoj beskonačnosti i tajanstvu; devojkica će razmišljati, 'Moram da operem kosu'. Užasno sam se iznervirala kada sam to pročitala; morala sam da bacim časopis u stranu. Odmah mi je bilo jasno da ja ne razmišljam kao ta devojkica; pun mesec me nikada nije podsećao i dokle god sam živa neće me podsećati na to da operem kosu³⁸.

Potrebno je, takođe, napomenuti da ovde dolaze do izražaja izraziti tradicionalni stavovi Deline majke po pitanju seksualnih sloboda, uprkos njenim prilično modernim pogledima na svet. Radnja se dotiče i godišnje školske operete, ali se priča završava tragično smrću gospođice Faris, Deline nastavnice, koja se udavila u reci, a pomenute dve priče predstavljaju pomak od izolovanog ruralnog okruženja opisanog u prethodnim pričama i u njima Del sve više sagledava društvene strukture gradića Džubili.

Iako poslednje tri priče uključuju mnoge likove i svest o većim društvenim obrascima čiji je Del deo, pažnja narativa je usredsređena na Del kao direktnog učesnika u radnji. U priči „Životi devojaka i žena” (“Lives of Girls and Women”), uvučena je, ne u potpunosti nesvesno, u seksualno-eksploatatorske manipulacije Arta Čejmberlina, a u najdužoj priči u ovom romanu, „Krštenje” (“Baptizing”), Del je postavljena kao centralni učesnik.

Za trenutak se čini da će opijena ljubavlju, Del izneveriti svoje principe i savete svoje majke i udati se za čoveka koji bi sa njom zasnovao porodicu, Gareta Frenča, ali tek nakon što ona postane član njegove Crkve i pod uslovom da žive sa njegovom porodicom i po njegovim načelima. Međutim, posle Garnetovog prisilnog pokušaja da krsti Del pod vodom, ona donosi odluku da prekine romanu i da ode iz Džubilija. Na ovom mestu prekida se linearna nit romana jer iz stvarnosti mlade devojkice prelazimo u stvarnost jedne mlade žene.

³⁸ Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010, str. 196–197.

4. Umetnost i stvarnost

Završna priča u ovoj trijadi, „Fotografija” (“Photographe”), služi kao epilog ovog romana. Iz nje saznajemo da je Del realizovala „ideje o romanu”³⁹ inspirisanim rodnim gradom. U ovoj priči, pitanje iluzija i stvarnosti preusmerava se na pitanje umetnosti u sprezi sa životom. Del u svojoj glavi zamišlja gotski roman koji će biti smešten u Džubiliju i koji će opisivati živote porodice Šerif i sve njihove tragedije. Važno mesto u ovoj priči zauzima fotograf zlog izgleda, a čije su fotografije zastrašujuće, jer predstavljaju ljude starije no što jesu i otkrivaju skrivene stvari o njihovim ličnostima. Del svet posmatra kroz svoje omiljene romane i njena slika je često iskrivljena usled takvih maštovitih predstava. U ovoj priči prevladava njen stariji, narativni glas, odnosno glas zrele žene-pisca, koji nije dozvolio da ga zaostala sredina izobliči. Naprotiv, Maja Ćuk zapaža da: „Del je, poput jednog od junaka u njenom romanu – fotografa koji je snimao potpuno neobične, čak zastrašujuće fotografije, kao odraz u ogledalu, dramatično razotkrila izgled i poglede svoje kulture”⁴⁰.

Alis Manro, kao iskusni pisac, uspeva da prilagodi obično i bizarno iskustvo i uobliči ga u fikciju. I sama je često isticala da se njene priče bave onim što ljudi ne razumeju najbolje – našim pretpostavkama i onim što dolazi posle određenog iskustva. U ovom romanu dat je, zapravo, suptilan prikaz emocionalnog i intelektualnog sazrevanja glavne junakinje, i to onim narativnim tehnikama koje kombinuju uvide zrelog pisca sa adolescentnim iskustvom tog istog pisca, a što pomaže i u prevazilaženju svih onih ograničenja na koja centralni likovi nailaze u jednoj patrijarhalnoj zajednici, čime do značaja još više dolazi složenost ovog romana i njegovo ukupno značenje.

5. Zaključak

U ovom radu pokazali smo da su u svakoj priči u okviru romana *Životi devojaka i žena* Alis Manro rodne uloge fiksirane i određene, kao i da postoje očekivanja, zahtevi i potrebe koje žene treba da ispune. Od žena se očekuje da deluju na način na koji patrijarhalno društvo misli da je najbolje za njih. Budući da je ženski rod stereotipno marginalizovan, u ovakvom okruženju vlada mišljenje da žene nisu pogodne za svaki posao i način života. S tim u vezi, heroinama Alis Manro je uskraćeno pravo da donose sopstvene odluke kako bi bile „zaštićene”, jer one su, kako je to istakla Džudit Batler, „subjekti regulisani ograničenjem, zabranom i kontrolom”.⁴¹ Zahvaljujući teorijskim uvidima Maje Ćuk, pokušali smo da ukažemo na izvesne kulturološke pretpostavke u vezi sa pozicijom žene u patrijarhalnom društvu, a koje mlađa generacija uspeva da prevlada zahvaljujući

³⁹ Alis Manro, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010, str. 265.

⁴⁰ Maja Ćuk, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro, *Časopis Kultura*, br. 149, 2015, str. 81–82.

⁴¹ Džudit Batler, *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adriana Zaharijević, Loznica, Karos, 2016, str.18.

uticaju i iskustvu starije generacije. Kroz postupke junakinja ovog romana, Alis Monro donosi priču o poteškoćama žena da se ostvare kao ličnosti usled usađenih vekovnih stereotipa o polovima koje propagira patrijarhat.

Iako dosledno potvrđuje interesovanje za pitanja ženskog identiteta i prirode stvarnosti, fokus ove autorke se širi i na razvoj umetničke svesti koja iskazuje univerzalnu ljudsku težnju da izvuče pouku iz iskustva. Roman *Životi devojaka i žena* predstavlja izmišljeni prikaz razvoja umetnika jer mlada protagonistkinja deli sa svojim tvorcem potrebu da koristi jezik za beleženje svega onog što proizilazi iz iskustva. Delimični naponi da konačno spozna odnos između istine i stvarnosti u književnosti, pružaju uvid u narativnu tehniku koju koristi Alis Manro. Čak i u ovoj ranoj fazi pisanja, Alis Manro se klonila konvencije linearnog razvoja likova i radije je birala da predstavi mozaik tumačenja stvarnosti različitih likova, naglašavajući značaj svake subjektivne verzije istine.

LITERATURA

Manro, Alis, *Životi devojaka i žena*, prevela Anđelka Cvijić, Novi Sad, Agora, 2010.

Batler, Džudit, *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*, prevela Adriana Zaharijević, Loznica, Karpos, 2010, str. 18–26.

Ćuk, Maja, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro”, *Časopis Kultura*, br. 149, 2015, str. 72–83.

Đorđević, Tomislava, „Džulijeta i Hulijeta – kanadsko iskustvo u španskom kulturnom kontekstu”, *Anali Filološkog fakulteta 31 (2)*, Januar 2019, str. 323–336.

Gajović, Hristina (2017), „Stakleno zvono Silvije Plat kao ženski obrazovni roman”, *Genero* br. 21, 2017, str. 87–116.

Fiamengo, Janice, “Regionalism and Urbanism”, in Eva-Marie Kröller (ed.). *The Cambridge Companion to Canadian Literature*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, str. 241–262.

Howells, Coral Ann, *Alice Munro*, Vancouver, UBC Press, 1998.

Howells, Coral Ann, “Writing by Women,” in Eva-Marie Kröller (ed.). *The Cambridge Companion to Canadian Literature*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, pp. 194–215.

Mayberry J., Katherine, “Every Last Thing...Everlasting: Alice Munro and the Limits of Narrative”, *Bloom’s Modern Critical Views: Alice Munro*. New York, Infobase Publishing, 2009.

Nastić, Radmila, “The Quest for Tradition in Contemporary Canadian Fiction”, *Reči: Journal for Linguistics, Literaturology and Culturology/* ed. Nataša Filipović, Year III, No. 4, Belgrade, Faculty of Foreign Languages, Alfa University, 2011, str. 104–115.

Varley, Jill, “Not Real but True: Evolution in Form and Theme in Alice Munro’s *Lives of Girls and Women*, *The Progress of Love*, and *Open Secrets*”. [Thesis], Concordia University, Montreal, Quebec, Canada, 1997.

Zaharijević, Adriana, „Kratka istorija sporova: Šta je feminizam”, *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Andrijana Zaharijević (ur.), Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2008, str. 384–415.

Branka Kovačević

FEMALE EXPERIENCE AND RELATION TO REALITY IN THE NOVEL
LIVES OF GIRLS AND WOMEN BY ALICE MUNRO
(Summary)

Female characters in the prose of Alice Munro are described as “subjects” whose behaviour and life patterns shape what Judith Butler has called “patriarchal legal notions of power and its mechanism”, and which regulate political life quite negatively – through restriction, prohibitions, regulations and supervision. Based on Maja Ćuk’s theoretical insights, we tried to point out certain cultural assumptions regarding the position of women in patriarchal society, which the younger generation manages to overcome through the influence and experience of the older generation. Although she consistently affirms her interest in questions of the female identity and the nature of reality, Alice Munro’s focus extends to the development of artistic consciousness that expresses a universal human aspiration to learn from experience. The young protagonist shares with her creator the need to use language to record everything that comes from experience. Del Jordan’s efforts to finally understand the relationship between truth and reality in literature provide insight into the narrative technique used by Alice Munro, who shunned the conventions of linear character development and preferred to present a mosaic of interpretations of the realities of different characters, emphasizing the importance of each subjective version of truth.

Keywords: female identity, reality, experience, narrative technique, truth.

Примљено 20. јуна 2022, прихваћено за објављивање 2. децембра 2022. године.